

Penzumok és prémiumok

Ellentétben a mozgékonyabb s talán célratörőbb lírával, nem voltam s vagyok se buzgó és tántoríthatatlan híve, se bűnbánó szószólója a nagy prózai remeklések újraolvasásának – haszonélvezőjüknek pedig kivált nem mondanám magam. Ha az embert még gyermek- s ifjúkorában, tehát szellemi töltekezésének optimális tenyészidejében veszik birtokukba az olvasás közben fellépő sajátos lelki folyamatok, sok tekintetben végérvényesen rabul is ejtik, amelyek fölött nem ritkán az élmény rögzülésének legkülönbözőbb körülményei és módozatai uralkodnak leválthatatlanul. Ilyenformán alkati kérdés az is, hogy egyáltalán reprodukálhatók-e később – immár felnőttkorban – ugyanazon mentális csillagállások, amelyek az időközben interiorizálódott alapélményeket halhatatlanná tették, vagy immár kénytelenek leszünk végleg lemondani róluk, és elmerengni annak valószínűségén, hogy míg az áldásos hatást korábban inkább az epikai szerkezeteket körülzsongó, igéző atmoszféra, addig felnőttként talán a kifejezés szikárabb szövegszerúsége dominálja.

Mindezt továbbgondolva, például a *Kinckereső kisködmön* vagy *A Pál utcai fiúk* böngészésétől már hosszú évtizedek óta távol tartom magam, mert miként a hajdani őskeresztényekről, úgy rólam is rég elszálltak már a szárnyak, ugyanakkor boldogsággal tölt el, hogy mindaz, ami nekik köszönhetően felépült bennem, személyre szabott színek, új, belső kontinenseket teremtő és át-átszabó hangulatok, valamint szavakba önthetetlen lelki történések formájában velem van e percben is, újbóli szembesítés nélkül is.

Ugyanezen okokból a *Tüskevár* fennhangon való újraolvasását sem terveztem egészen addig, amíg ki nem derült, hogy kilenc-tíz éves fiam szívére hatalmas kőként nehezedik, így azonban nem kellett kétszer mondani. „A határban már bunogtak a cséplőgépek” – olvastam és ismételtem meg kétszer is szótagolva a teljes ismeretlenségből rám törő ígét, de még ebből a számomra merőben szokatlan nézőpontból is mindent pontosan láttam és hallottam, mert elég volt hozzá az ördögös masina megnevezése. Hát igen, akár bunoghattak is,

LÉKA GÉZA (1957) Budapesten élő költő, író, a *Hitel* szerkesztője. Utóbbi kötete: *Dzsó!* (Hitel Könyvműhely, 2022).

nyugodtam meg rajta, de – csak messziről, csak távolról! Mert annak a fülébe, aki reggeltől estig ott senyed a kazlak között, s hol az ékszíjat, a telhetetlen garatot s a fölötte összehangoltan kalimpáló vasvillákat lesi, hol meg a fogait fémesen csikorogtató elevátort kerülgeti (hiszen lehetetlen olyan helyre lépnie, ahol láb alatt ne lenne), ahogy nyaranta velem is megtörtént a bánrévei kis rakodón – nos, annak százszor inkább zörög, kerreg vagy csattog, sőt, én még azt is elmondhatom, hogy álmában egyenesen zakatol, de hogy nem bunog, az egyszer biztos. És számtalan példát sorolhatnék még a valamikori első olvasatból, amelyeken az atmoszférán ütött lyukak befoltozása érdekében, a gyermek ösztönösségével léptem át. Ahogy a regény számomra legfontosabbá lett, hosszú, többszörösen összetett mondatán is, amely egy a tűzből kipattant szikra útját végigkísérve ad számot az emberi életút és a hozzá igazított természet örök körforgásáról. Emlékszem, olyan váratlanul csapott le rám, hogy azonnal éreztem, védtelen vagyok – azt csinál velem, amit csak akar. De csupán arra kért, hogy olvassam fel még egyszer a fiamnak, és soha ne kérkedjek vele. Megértettem. Boldog, aki magától rátalál.

*

Egy nemrégiben fellelt fénykép villan elém az MDP Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pártbizottságának napilapja, az *Északmagyarország* 1954. augusztus 1-jei, vasárnapi számának címdaláról. A Cséplőgép alól a terményraktárba címmel két elszánt férfi emeli szekerre a második teli zsákot is a vakító nap-sütésben, mögöttük, a széles, létrával megtámasztott kazalnál sötét fejkendős asszony áll. A kép alatt a következő szöveg olvasható: „Léka Béla és Léka Géza bánrévei dolgozó paraszt a gép alól teljesíti a beadást.” Talán egy éve sincs, hogy a név alapján fölkinált világhálós találat kapcsán rábukkantam, és nem akartam a hinni a szememnek. Volt ugyan egy darabka nyomorúságos kis földnyelv a tulajdonukban, de mondanom sem kell, a képen egyetlen valamire való paraszt sincsen, ugyanis nagyapám, Léka Béla cipész és csizmadia mester, apám pedig – kinek feje búbjára még egy feltűnően méreten aluli Lenin-sapka is került valahonnan – ez idő szerint a Magyar Állami Népi Együttes (nyilván, éppen szabadságos) táncos szólistája. Nagyanyám éppúgy meghúzódik a háttérben, ahogyan azt világéletében tette. Bezzeg a beadás, az persze stimmelt, no meg a kibogozhatatlanul furmányos konspiráció, ami az egészet felülről összerakta.

De, hogy mégse legyen ennyire kerek és előre kiszámítható minden, apám volt az is, aki bő másfél évtized múltával ragadozó gólzsák létemre sem engedte el a nyolcadikosokkal vívott iskolai focimeccsre, helyette *Az Alföld paraszt-ságát* bújatta velem a tomboló fővárosi tavaszban – Veres Pétertől. Természetesen semmi sem maradt meg belőle, kivéve a nagy gémeskutat a könyv színes borítóján. Akkoriban kevésbé, ma annál inkább érteni vélem, hogy bármilyen hajlékonyan adagolta is a kötelező penzumokat, erős karizmája, hihetetlenül izgalmas és bizonyára időtállóan érzett világképe – még a fájdalmas, ámde

elkerülhetetlen „lemorzsolódások” tudomásulvétele mellett is – bizonyára képtelen lett volna elviselni, hogy hittel vallott és minden porcikájával közvetített értékrendjétől eloldozva, egyszerűen csak úgy lézengjek körülötte. Elképzelése egyáltalán nem volt kockázatmentes, ám a szaldó – legalábbis ebben a vonatkozásban – szerencsére egyértelműen pozitív lett. A felületes szemlélő számára J. F. Cooperrel, May Károllyal és Verne Gyulával szemben indított nagyszabású offenzívában a közoktatásig soha el nem jutó klasszisok egész hada küzdött a lelkemért, a dandárja azonban kétségtelenül a beköszöntő 1970-es évtized ólmos szűrkeségét mindenestől rám lobbantó Sinka Istvánnak, illetve a képzelőerőmet, belső világomat legkitartóbban, legaprólékosabban cizellálgató Władisław Reymontnak jutott. Az arkhimédeszi pont mint értelmezési keret magától értetődően a gömöri Bánréve lehetett csak, amely nemcsak a Sinka-verseknek, de a Nobel-díjas nagyregénynek, a *Parasztoknak* is elsődleges terepül szolgált. Mert a lengyel Lipcénél magyarabb, méretarányosabb, mégis monumentálisabb „falumonográfiát” azóta sem írtak. Alakjairól ma is pontosan tudom, merre, mely portákon éltek, milyen ruhákat viseltek, amint azt is, hogy a nap bármely szakában nagyjából mivel töltötték az időt, kiket kedveltek, kerültek, illetve hogy hol s ki mellett ültek a templomban. Ebben a külön bejáratú, az 1960-as évek saját helytörténeti tapasztalataival dúsított virtuális miliőben éppúgy hús-vér ismerősömmé lett a buján sugárzó *Bódi Mariska*, a lassan minden ízében elsötétülő *Simon Virág* vagy a megesett *Bondár Márta* éppúgy, mint a korán megözvegyült *Zab Mihály*, akinek „nyomát az uraság ökre / betaposta már örökre”, s a végül hét golyó által leterített szerencsétlen *Dancs Pál*, miképpen estéknént a gyűlékony kazlakig merészkedő, viszonyukkal a népes családot jócskán felbolygató szerelmesek, *Jagna* és *Antek*, akinek apja, a falu Sajó felőli szélét, a *hóstyákat* uraló és a zsírosnál is körmönfontabb gazda, *Maciej Boryna* – alias Revaj Lajos –, a dörzsölt *Hanka*, a jó öreg *Jambrozy* és a többiek, akik az utolsó négyzetcentiméterig magukévá tették ezt a Budapestről vezérelt és mozgatót fantáziabirodalmat, amelynek felépítéséhez élettanilag megfelelőbb, hatásában maradandóbb tenyészedőt nem is kívánhattam volna magamnak. Ma már elmondható, hogy a távlatokat tekintve Sinka költészete mutatkozott jóval rugalmasabbnak, „használhatóbbnak”, mert egy rám erőszakolt, zsákutcás pályaválasztás eredményeképpen hamarosan életmentő szerepet is be kellett töltsön, legalábbis szellemi értelemben mindenképpen, ám a regény azóta is, fél évszázadosan is tartja és őrzi érinthetetlen pozícióit idebenn, de már csak mint afféle skanzen, ahogy Lipce Reymontowskie is a Łódzi vajdaságban.

*

A lassan formálódó befogadói szerkezet első konfliktusa Mark Twain kihagyhatatlannak beállított ikonikus hőseivel, Tom Sawyerrel és pereputtyáival történt. Első pillanattól fogva küszködtem velük, és nem értettem, miért megy ilyen nyögvenyelősen. Csinálhattak bármit, folyton el-elkalandoztam mellőlük, zavart, hogy állandóan vissza kellett lapozzak, s egyre gyakrabban kérdeztem

magamtól, hogy mi közöm van nekem ezekhez az avétos történetekhez, s miután mindennek tetejébe, a senki teremtett lélekkel össze nem hasonlítható Polly nénitől még a hideg is kirázott, hirtelen felindulásból, egy szempillantás alatt minden kapcsolatot megszakítottam velük. Ám hiába száguldoztam s hadakoztam magammal hetekig a Sajó és a Mississippi között, a döntésemért remélt babért mégsem mertem learatni, mert ahhoz apámmal is meg kellett volna osztanom az érzéseimet, amihez nem nagyon fűlt a fogam. Mert mi van akkor, ha szégyenszemre kiderül, hogy egyáltalán nincs szó semmiféle győzelemről, sőt, forrófejűségemmel csak magam alatt vágom a fát? És ha ez így van, ugyan mit felelhetnék erre? Minél többet töprengtem rajta, annál nyilvánvalónak tűnt, hogy én húznám a rövidebbet, így aztán hallgattam róla, mint a sír. Évekkel később valahogy a fülembé jutott, hogy Polly néni legendás alakját a korabeli úttörőtáborokban (amelyeknek soha a közelébe se jártam) az esti tábortűznél énekelték meg országszerte, burkoltan, emlékeztetve a kétpólusú világra, a hidegháborúra és a pajtások kreativitása által bármiből gúnyt úzni képes orosz nyelvre, mint kiapadhatatlan közösségi humorforrásra. Nekem pedig azóta is határozottan az az érzésem, mintha lelki szemeim előtt már akkor is ugyanazt a képet láttam volna megelevenedni, mint amire évtizedekkel később, egy hozzám hasonlóan zöldfülű költő versének záró sorában leltem, mármint, hogy: „Polly néni ócseny integet.” Úgy megörültem neki, hogy kaján örömmel, fülíg érő szájjal, percekig képtelen voltam levenni róla a szemem, mint valami élém varázsoldott busás jóvátételről az egykor méltatlanul elszenvedett bosszúságokért. Teljes mértékben átadtam magamat a látványnak, aztán már csak arra emlékszem, hogy egyszeriben éledezni kezd a hajdan mozgalmi dalokkal átítatott környék, s én újra látom és hallom, amint a Pasaréti út sarkától két házzal lejjebb, a Hidász utca 15-ben Tarnóy Bebi az érkezésemre fölteszi a négy chilei fiúból álló *Quilapayún* lemezét, és míg a pohos alagsori zöldséges, az öreg Bagosi unottan, álmosan pörköli a köpködnivalót, addig ő halkan, de annál átlényegültebben énekli velük: „Venszerémosz, venszerémosz...”

*

Ha nem is állok ki vele hetykén, csupán vélelmezem, hogy nagyjából ezek az évek mutatták meg végérvényesen, hogy a „hozott anyag” delején túl mely irányokhoz lenne szerencsésebb igazodni később, a felnőtté válás esetében mindvégig labirintusnak mutatkozó vaktérképén, Fekete Gyula bölcsnél is igazabb megállapítását akkor sem hagyhatom figyelmen kívül. „Sok ember sorsát fiatalkori olvasmányai döntik el. Sokét meg éppen az, hogy nem voltak fiatalkori olvasmányai.” (Most legszívesebben úgy folytatnám, hogy természetesen semmi kétségem felőle, mit akart vele mondani, de manapság egyáltalán nem biztos, hogy helyénvaló ilyen nyíltan és egyértelműen állást foglalni még ebben az egyszerűnek tűnő kérdésben sem, amióta magam is szembesültem vele, hogy nagyjaink rendszerváltoztatásig felgyűlt gondolatainak legalább két olvasata létezik. Egy 1989 előtti és egy utáni.)

Fekete Gyula még a '80-as évek első felében megfogalmazott aforizmájának vélt igazát tovább ízelgetve, meglepetten, de annál boldogabban vettem tudomásul, hogy 1972 őszén újabb üstökös tűnt fel a bánrévei égen, amely kozmikus küldetését nem egészen egy óra leforgása alatt maradéktalanul és örökérvényűen teljesítette.

Amikor az izgalom és a nyugtalanság első jeleit észleltem magamon, nagyanyámnak nem is szóltam róla, hogy lesz, ami lesz, én mégis útnak indulok. Különös módon, abban a pillanatban valahogy fel sem merült, hogy el kellene kéredzkednem tőle, így magától értetődőnek tűnt minden, és a legcsekélyebb feltűnés nélkül csatlakoztam az esküvőre igyekvők laza csoportjához. Hivatalosan nem volt meghívva közülünk senki sem, valójában csak a szemünket hizlalni igyekeztünk, kivéve persze engem, aki ekkorra már szörnyű titkok birtokában voltam, hiszen mindeközben egy kísértetiesen hasonló, párhuzamos történet is zajlott bennem, így nem mindig voltam tudatában, éppen melyikük a valóságos. Előttem Bellény János felesége lépdelt nagyobbik fiával, Tibivel, Attila távolabb húzódva Pál Öcsi vállát lapogatta éppen. A hátam mögött Nyíriné asszony ugyanazon a ráspolyos, károgó hangon mondta a magáét, amellyel évek óta minden éneket meggyalázott a vasárnapi nagymisén. A Rózsafűzér társulatosok közül a hóstyáki Ruzsinszki Márton felesége, Piroska néni, amint meglátott, elégedetten bólogatott felém, amitől egy kicsit megnyugodtam, Széles Viktor idős édesanyja azonban meg is szólított: „Már kétszer is üzentem mamádnak, hogy iparkodjék a tortaért! Nehogy rám romoljon!” Éppen elhagytuk a bolt sarkát, mikor az orvosi rendelő kapujában már türelmetlenül taposgáló Simon doktor alakja tűnt föl, most sem hazudtolván meg önmagát, csak úgy ontotta magából az oszlani nemigen akaró szivarfüstöt. (Abból, hogy a zöme inkább csak szélteben terjeszkedett, azonmód bevillant, hogy Öregmama már megmondta volna, nagyjából mikorra várhatjuk az esőt.)

A templom előtt nagy pompával felcicomázott lakodalmas szekér várakozott, a bakon egy kipödrött parádés kocsis egyengette magán a csillogó selyem mellényt, ám mire mi is a közelébe értünk, odabenn már folyt a szertartás, így arra ügyeltem csak, hogy az összesűrűsödött tömegben legalább a templomajtóig elverekedjem magam. Ekkorra már tele voltam fojtogató kérdésekkel és őrijító szorongással, s a baljós sejtelem, hogy itt percekben belül jóvátehetetlen tragédia veszi kezdetét, már ott vibrált a levegőben. Pontosan éreztem azt is, hogy egyre kevésbé vagyok a magam ura, nem érdekelt, miféle gróf vagy ispán esküszik odabenn, s kivel, sőt, az sem, milyen gyalázatos titkot őrizget magában. Innentől csak a mellettem minden ízében reszkető, amúgy ugrásra kész fiúra tudtam koncentrálni, akit fél perccel előtte is még Bitang Misinek szólított volna mindenki, ám amint jobban megnéztem, azonnal felismertem, hogy ő nem más, mint Gyurán János, az én egykori jóbarátom, akivel nyaranta együtt járogattam a szomszédos Serényi-kastélyba, az azóta is csendben üzemelő bánrévei óvodába. Mert semmi kétség, ő volt az, akiről ezen a napon a legtöbbet suttoztak, akiről előre sejteni lehetett, hogy a telhetetlen és felelőtlen kibicek előbb-utóbb

menthetetlenül felhergelik, s aki az utolsó pillanatig kivárva, végül hátulról ugrott fel a nagy erővel meglódult szekérre, s a vőlegény és a menyasszony közé tolva a fejét, vékony, sipító hangon elkiáltotta magát: „Édesapám, édesapám! Adjon egy csikót!”

Ebben pillanatban a kezem lehanyatlott, s a kisméretű világoszöld könyv – amit alig fél órája hozott apám Debrecenből –, már becsukódva pihent a paplanon. Nem mertem felütni mindjárt a folytatásért, helyette zavart, hitetlenkedő tekintettel meredtem a címlapra: Sütő András *Misi, a csillagos homlokú*.

*

Attól eltekintve, hogy a puszta véletlennek köszönhetően – ami nagyjából annyit tesz, hogy sokkal inkább a Vasas atlétájaként, semmint buzgó és feltüzelt kultúrafogyasztóként – 1973-ban alkalmam volt látni a *Csalóka szivárványt* a Madách Kamarában, halvány fogalmam sem volt Tamási Áron valódi talentumáról. Apám beszélt ugyan róla is korábban, de amit leszűrtem belőle, ideig-óráig talán meg is nyugtatott, ám talán helyesebb, ha így mondom: el is altatott. Olyasmit mondott, hogy tizenhat éves korom előtt fölösleges belevágnom, mert amíg nincs fülem arra a nyelvi-poétikai gazdagságra, ami őt egyedülállóná teszi, addig úgysem veszem hasznát, történetei vázának emlékezetéért pedig nem érdemes erőltetni. Legyek inkább türelemmel, nehogy idő előtt kontraproduktív váljon, mert akkor aztán tényleg csak ihatom rá a hideg vizet. Persze, ahogy a tizenhat éves korhatár se volt szentírás, úgy a fületem illetően is súlyosan tévedett. (Átgondolva a dolgot, ennél jobban talán csak akkor rökönödtem meg, amikor várakozással szöges ellentétben Valerij Borzov nyerte a 100 méteres síkfutást a müncheni olimpián.)

Lemezjátszónk ugyan nem volt, hogy meg is hallgathattam volna a könyvhöz mellékelt hanglemezt, de Kallós Zoltán talán leghíresebb adatközlőjének, a klézsei özvegy Miklós Gyurkáné Szályka Rózsának minden lejegyzett során átrágtam magam az *Új guzsalyam mellett* akkoriban már sűrűn nyitogatott oldalairól, hiszen csak ki kellett érte nyújtani a kezem. És nem csupán a balladákon és az egyéb dalokon, hanem a jelenséget a tudomány, a kultúra egészében elhelyező magyarázatokon is, egészen az utolsó lábjegyzetig. Ha ehhez hozzáteszem, hogy a nála kilenc évvel később, a hevesi Makláron született nagyanyám szintén szóképeken alapuló, metaforikus nyelve várt rám tizenöt éven át Bánrévén, és hogy '73-ra már legalább száz Sinka-vers volt a mindennapos menedékem, amelyeket fejből, imaként fújtam a kilátástalannak tűnő szellemi megmaradásomért, akkor ugyan ki gondolhatná komolyan, hogy éppen a legnagyobb büszkeségem, a különösen érzékenynek gondolt fülhallásom lett volna a gátja bárminek is. Mindezek ellentételeként, apám két dologban lehetett egészen bizonyos velem kapcsolatban, amelyekre titkon büszke is volt. Egyrészt, hogy – bár még kezembe se nyomta – álmomból fölkelve is megmondom, ki írta az *Anyám könnyű álmot ígért*, illetve hogy olyan arcpirító botrányba sose keverednék, hogy székelyeket mondjak székiek helyett, és viszont (ami az

affektáló elit köreiben azért gyakran előfordult), így olykor fel-fel tűnhettem a baráti köreiben is. Ilyen és ehhez hasonló mellékvágányokról látszik legjobban, hogy éppen a legrosszabbkor veszítette el felettem a kontrollt, és talán éppen ezért nem mertem tőle megkérdezni soha: vajon fölmérte-e magában akkor, 1971 tavaszán, midőn a Hivatásos Néptáncművészet, az Andrassy úti Deschler-palota ajtajából hátra arcot vezényelt a szülei példája nyomán testileg-lelkileg erre kondicionált tizennégy éves fiának, mi minden szűnt meg, tűnt el, és épült le benne a pillanat tört része alatt ahhoz, hogy alternatívaként már egyedül csak a Margit Körúti Fogházé nyíljon ki előtte...

Ahol bemelegítésül csőbilincsnak nevezett laposvasakat fűrészeltem és hajlítgattam, kalapácsokat reszeltem (és *húztam szálra* esztétikusan, külön érdemjegyért), közepükben az ördögös *kosárgörbével*, hónapokon át népgazdasági használatra. Majd csekély két esztendővel később – midőn éjszakákba nyúlóan már Ábel árnyékaként próbáltam magamba újból lelket verni –, napközben árkot ástam, földelő szondákat püföltem le a föld gyomrába inam szakadtáig, és fúrtam és véstem a téglát, a betont kilométerszámra, pihenésképpen pedig korommal bedörzsölt, kétoldalt kifeszített spárgákat csippentgettem és csapantgattam a falakra, a villanszerelő inasok részére előírt szabályos nyomvonalakat kirajzolando.

Aztán sipirc! Még Surgyán is csak meresztgette a szemét, mi a jó fenét keresek a közelükben annyit. Végeredményben akár szerencsésnek is mondhatnám magam, mert éppen ezeknek az elszánt és kitartó belső zarándoklatoknak köszönhető, hogy az 1974-es év eseményei közül azért legalább egy epizódot sikerült megőriznem, amelyre ma is hajszálpontosan emlékszem. Igyekezniék elkerülni, hogy bármit utólag belemagyarázzak, sőt, az is lehet, hogy egyáltalán nincs igazam, de mégis, mintha lappangott volna mögötte valamiféle szelíd belátás, leheletnyi bátorításnak szánt megfontolás is: apám váratlanul és egyetlen szó nélkül egy nyitott könyvet tett le elé, s miután mutató ujjával nyomatékosan rákoppintott a lapra, sarkon is fordult és magamra hagyott.

TÜZET VEGYENEK! – siklottam át a címen gyanútlanul, hiszen fogalmam se lehetett róla, hogy alatta a magyar irodalom egyik leghíresebb, legtitokzatosabb mondata vár: „Énlaka felett, a Firtos lova hátán, lehajtott fejjel elaludt a gondviselés.” Kamaszkor ide, ezer érzékszerv oda (a kétése fülhallásról meg szó se essék!) – ellepett a libabőr. Estére mindent kiderítettem róla, amit csak tudni érdemes, amitől máris otthonosabban éreztem magam. Lámpaoltás előtt még egyszer felütöttem, mert úgy reméltem, a tökéletes közérzethez szükségem lehet a novella második, a helyszínt még egy suhintással körülkerítő mondatára is, amiben nem is csalatkoztam, mert néhány perc leforgása alatt korábbi mentális észleleteim egész hadát mozgósította: „A havasi faluk háta megett az égnek egy zord gondolata beléhullott az erdők méhébe, s rá felzuggott a csend.”

*

Miután Várszegi (Vennesz) József, az 1948-as londoni olimpia gerelyhajtó számának egykori bronzérmese csaknem megpukkadt miattam a festői szépségű pasaréti Vasas-pályán, hogy újdonsült ifjúsági magyar bajnok létemre nem kérek többé az ő - szinte kizárólag a „Durr rá!” vezényszóra korlátozódó - edzői tanácsaiból, bizonyossá vált, hogy a szellemi életmentés legkritikusabb szakasza 1975 őszén lezárult. Jóska bácsinál ráncosabb nikotinistát - noha éppen csak betöltötte a hatvanötöt - még a világsajtóban gyakran mutogatott aggastyánok között se igen láttam, ezért szinte euforikus izgalmat éreztem, amikor valamivel később, Csoóri Sándor *Cantata profana* című versében ezekre a sorokra bukantam: „Ki az az öregember ott? / Ül a fehér fal lidérce előtt, / ül a világvégi cigarettafüstben. // Arca szétnyomott vesszőkosár.”

Eszemben sincs elviccelni a dolgot, mert a Bartók Béla emlékére ajánlott vers persze jóval több volt ennél. Többszáma - „Nem mentünk haza ma sem, nem mentünk haza, fiúk” - apámat is kifejezetten nyomasztotta, hiszen a gyökeres életformaváltás lírai lajstromba szedett restanciái éppoly kínosak voltak rá nézve is, mint a társaira, a *Fényes szellők* felhajtóerejével a fővárosba sereglett, itt művészpályára lépett nemzedék minden egyes tagjára. Aztán valahogy „úgy alakult”, hogy másfél, két évtized elteltével elmosódott a kezdetben diadalmas stratégiai horizont, az elvtársak által valaha elképzelt jövőről, mint a munkásosztály előtt álló globális kihívásokról (pláne a világforradalomról!) már nem igen ábrándozott senki, így a nagybetűs holnap - történelmi tapasztalat híján - egyre kevésbé volt kiszámítható, pláne megnyugtató. Még távolabbról nézve, talán mégsem ördögtől való, ha éppen ebben a mozzanatban látom beigazolódni, amit régóta sejtek, hogy pontosan ennek a szociológiai értelemben vett, az ember legelemibb eszményeit kérlelhetetlenül aláásó és elsorvasztó depresszív kalkulálhatatlanságnak, ennek az első generációs precedensnélküliségnek esett áldozatául az én akkor már (?), még (?) totális tévútnak gondolt pályaválasztásom is. Időzítése pedig azért volt bámulatos és már-már mesébe illő, mert alig fél évre rá, hogy az Állami Balett Intézet első néptáncos osztályában nélkülem is elindult a tanév, az 1972. május 6-án kísérleti jelleggel és teljes egyet nem értés közepette lezajlott első budapesti tánccházsal, lényegében kezdetét vette az eleinte csak a városi fiatalok szórakozását, később a hivatásos néptáncművészetet, végül a teljes magyar kultúrát - határokon innen és túl - megtermékenyítő és átformáló tánccházmozgalom, amelynek létrejöttéről még évekkel később sem tudott senki, legkivált azok, akik létrehozták és működtették...

Na de mi keresnivalója lehet ebben a vadonatúj kultúrközegben egy mezei villanyszerelőnek, pláne, ha olyan kétségbeejtően kutyaütő, mint én? - tettem fel magamnak a kérdést a Vasas-pályát a hátam mögött hagyva, és már előre rettegtem, hogy előbb-utóbb tényleg megkérdezi valaki tőlem a Kassák Klubban, a Fővárosi Művelődési Házban vagy a Molnár utcai tánccházban. A hőskor sajátosságaihoz azonban az is hozzá tartozott, hogy ilyen épületes marhaságokra nem volt kíváncsi senki, de még csak a hasonlókra sem. Olyasmire viszont annál inkább, hogy például sikerült-e már beszereznem a széki „mesefa”, Kali

néni – a még avatatlanoknak Győri Klára – *Kiszáradt az én örömem zöld fája* című, egyetlen hosszú mondatból álló önéletírását, ami nélkül lehet létezni ugyan, de teljességgel kizárt, hogy magasabb értelemmel párosulva. Természetesen én is azzal keltem és feküdtem, sőt, volt idő, amikor egyszerre öt példány sorakozott a polcomon, mert ahol csak rábukkantam, azonnal vettem egyet, abból baj nem lehet. Aztán úgy jártam, hogy egyetlen darab se maradt a birtokomban, mert akiknek kölcsön adogattam, vagy megtartották, vagy tovább adták ők is. De nem volt megállás, mert máris jött a másik, a harmadik és a többi, számolatlanul, s mire föleszméltem, már olyan erős szellemi erőtér vett körül, hogy annak bizony tényleg neki lehetett volna támaszkodni, és még egy szót se szóltam a palackból kiszabadult és jótékonyan terjeszkedő Erdély-faktorról, bár én speciál nem sokat élveztem belőle, mert apám szigorúan megtiltotta, hogy a román határ közelébe menjek. Mindezek mellett pedig ott volt tőlünk néhány karnyújtásnyira Nagy László, Csoóri Sándor és Kallós Zoltán is.

Apám akkor kapta föl a fejét – de nagyon –, amikor azon méltatlankodott, hogy a számára nemrég dedikált *Balladák könyvében* hiába keresi mindkettőnk nagy kedvencét, Seprődi János úr Törökországba elhurcolt lányának, Borbálának a történetét, én meg rávágtam, hogy a Szeklédi névnel megtalálja, s mindezt olyan szenttelenül, mintha arra feleltem volna, hová tettem a szódabikarbónát, majd hozzáfűztem, hogy amit ott talál, az egy moldvai változat, amelyben a lányt Lengyelországba viszik, és nem a Balkánra. Hogy honnan tudtam? Onnan, hogy a Kassákban személyesen kérdeztem meg Kallós Zoltántól.

*

„Te tényleg a Géza bácsi fia vagy?” – meredt rám Farkas Zoltán Batyu, a néptáncfenomén, a Toldy Gimnázium tornatermében, ahol az ő vezetésével a Bartók Táncegyüttes utánpótlás csoportjának próbái folytak. Kérdése nem valódi kérdés volt, amire válaszolnom kellett volna, csak amolyan hitetlenkedő, ösztönös rácsodálkozás arra, hogyha ezt most, ebben a pillanatban kell megtudja, akkor itt valami nem stimmel. Batyu az első balettintézeti néptáncos osztály kirajzása után már a második évét töltötte az Állami Népi Együttes tánckarában, akik között apám – mint alapító atya – még mindig rendszeresen megfordult, s ahol a legfiatalabbak szemében is örökös tagnak számított. Nyeltem egy nagyot, s úgy tettem, mintha kacsintanék rá, pedig akkora lelki fájdalmat talán azóta sem éreztem. Azzal eleve tisztában voltam, hogy Batyu tudása amatőr körülmények között eleve megközelíthetetlen, ám arra nem számítottam, hogy míg a bemutatott figuráit a többiek részéről általános elképedés és önfeledt ováció követte, addig számomra minden bravúros mozdulata újabb és újabb tördőféssel ért fel. Nem valamiféle csökött féltékenység volt ebben, hiszen a legkevésbé sem ellene irányult, hanem csak annyi történt, hogy ekkor szembesültem vele testközelből (mert a nézőtérről azért más), mi mindentől fosztattam meg mindörökre. Tizenkilenc évesen újból, ez alkalommal már minden belátható hátrányával, a totális ellehetetlenülés érzetével szakadt rám a veszteség,

amibe már öt évvel korábban is kis híján belehaltam. Mindezekkel szemben pedig mentsvárnak ott volt nekem a csavarhúzó, meg a kettőhús. Erre lett volna büszke apám a világhírű Magyar Állami Népi Együttes klasszisai között?

Mit tehettem volna? A nagy triászban, Sinkában, Sütőben, Tamásiban vagy legújabban éppen Asztalos Istvánban – az *Elmondja János után* nyomoztam égen-földön, de hiába – való további kitartó lubickoláson túl hasznosabb választásom nemigen lehetett, mert jövőre úgyis elvisznek katonának, s ahogy én magamat ismerem, éppen akkor, amikor fölkerülök a fénykorát élő „nagy” Bartókba, de ha kis szerencsém van, előtte talán még eltáncolhatom a Táncszókat, Nagy László a Bartók Táncegyüttes használatára írt, *Táncbeli tánc-szók* című versének Timár Sándor által a gyimesi táncrend anyagából készített koreográfiáját, az egész néptáncos szakmát előbb csak meghökkentő, majd önvizsgálatra is készítő „jelmezben”, azaz farmernadrágban és kékfestő ingben. Mert talán az még adhatna annyi lelkierőt, amivel kihúzhatnám valahogy a fegyveres szolgálatot.

Szinte hihetetlen, de minden pontosan úgy zajlott, ahogyan sejtettem. Tavasszal megilletődötten, de annál nagyobb alázattal csatlakoztam a Bartók első csapatához, és a többiekkel együtt harsogtam én is a színpadról, hogy „Mert mibennünk zeng a lélek / Minket illet ez az élet!”, aztán elérkezett a rettegett, a korábban kifürkészhetetlen dátum is, 1977. október 6-a. Késő délután volt már, mikor apámat a konyhaasztalra borulva találtam, könyökénél a katonai behívómmal, amelyet ugyan még sose láttam, de azonnal ráismertem. A látványtól egy pillanatra meg is hatódtam, nahát, engem sirat, gondoltam, de szó sem volt erről. „Meghalt Kormos István” – nézett fel rám, majd homlokát visszahelyezte a karjára. A behívóm október 26-ra szól a Ganz-Mávag Művelődési Központba, amelyről ekkor hallottam először, de már gyűlöltem is. Hiszen alig van több időm néhány másodpercnél! – áradt szét bennem a rémület, így amikor föllapoztam a *Szegény Yorickot*, önkéntelenül is az ő távlatába próbáltam magamat befészkelni: „Halálon túl kicsit / mondjuk ötszázöt évvel...”

*

Ha kérdezték, ha nem, egészen a legutóbbi időig azt szajkóztam, hogy az életemet végül két könyv (Csoóri Sándor: *Nomád napló*; Kányádi Sándor: *Fekete-piros versek*) döntötte el katonaidőm alatt, pedig – hirtelenjében nem is értem, miért nem beszéltem róla eddig – volt egy harmadik is. Sütő András számomra mindmáig legkedvesebb könyve, a *Nagynyedi fügevirág*, amely nélkül a másik kettőtől se szárnyalhatott volna föl a lelkem. Túl az olyan, a maga idejében engem hetvenhétszer megpörgető, majd a külvilág történéseiből napokra kizáró klasszikus novellákon, mint a már említett *Misi*, a *csillagos homlokú* vagy *A csupor zsír*, *Virágot megette a kanyar*, ebben a kötetben éreztem rá a Sütő-esszé egészen különleges zamatára, és ami talán még a *Perzsáknál* vagy a *Nagyságos Fejedelemnek* címzett panaszainál is fontosabb tudott lenni egy-egy pillanatban, az áradó *személyiség* és a morál hatálya alatt álló *személyesség* lenyűgöző harmóniájára. Olvasása közben olyan erővel vonzott magához, hogy a megelevenedő

történetek fókuszában rend szerint ott voltam magam is, olyan közel hozzá, hogy szinte fellöktem őt. Például ott ültem mellette a bukaresti Athénée Palace-ban, amikor az idős Illés Béla (valljuk be, nehéz ma már őt szóba hozni Guszev kapitány említése nélkül) ingatag egészsége fölött éberén őrködven, titkolni kellett Asztalos István halálának percekkel korábban érkezett hírét, de ott voltam Sütő emlékeiben a Temesvár felé robogó vonaton is, midőn az *Író a hadak útján* szerzője rutinos „sakk munkásként” váratlanul mattot kapott fiatalabb pályatársától, majd eleredt az orra vére, hiszen cseppent, szivárgott és folydogált már évek óta, aminek az idő csak akkor vetett gátat, „amikor a halál elészőlította fehér zsebkendői mögül”. Én pedig az iménti különleges finomságú félmondat villanófényénél – amilyenekért a tűzbe lehetett engem küldeni – döbbsentem rá, hogy még mindig velük utazom, mert egy pillanatra úgy tűnt, mintha Tamási Áron arcát láttam volna tükröződni a vonat ablakában.

„Végre lehetek lakatosinas! Végre lehetek lakatosinas!” – visszhangzott benem heteken át Asztalos István hangja egy 1940. szeptember 11-én, Horthy kolozsvári bevonulása alkalmából készült felvételtől, amint egy a forgatagban mellette ünneplő fiú kitörő örömét idézve, önfeledten nyilatkozik a Magyar Rádióknak Cs. Szabó László mikrofonja előtt, ahol mások mellett Tamási Áron is elmondhatta a maga zabolázatlan mondatait. „Nemcsak a Hargita tért vissza, hanem maga Ábel is visszatért. Azután eszibe jutott neki, hogy számadást csináljon. Vajon minden terület visszatért-e a hazához, olyan területek, amelyen ő járt. Akkor eszibe jutott, hogy Amerika se tért vissza, de Dél-Erdély különösen nem tért vissza. Akkor azt gondolta, hogy Amerikát nem bánjuk még, de Dél-Erdélyt, azt semmi esetre, soha nem fogjuk hagyni. Tovább gondolkodott, s az jutott eszibe, hogy Surgyélánt föl fogja keresni, akivel együtt szenvedett a Hargitán, és meg fogja neki mondani, hogy most már ide, Észak-Erdélybe a magyarok bejöttek. S őt fel akarják kérni arra, hogy miután a muszkák őt megborotválták, s nagyon jó színben van, menjen el Dél-Erdélybe, és mondja meg ottan a románoknak, hogy térjenek vissza a magyar impérium alá, mert ott nem lesz nekik rossz dolguk. Hiszen az igazságot meg lehet szokni.”

A felvételt tartalmazó illegális magnókazetta – az 1956-os forradalom és szabadságharc rádiós hanganyagával kiegészülve – a pesti politikai undergrounde terméke volt, így birtoklása rejtett magában némi kockázatot. Ezért apámnak úgy számoltam be róla, mintha csupán hallomásból értesültem volna a létezéséről. Ám a beszélgetés közben elejtett egy ironikusnak szánt félmondatot, mely szerint ha többet akarok tudni a kolozsvári bevonulásról, ne őt, hanem inkább Nagymamust faggassam, akinek hivatalból és teljes pompában, azaz díszmagyarban kellett megjelennie a nagy eseményen. Abból, hogy anyai nagyanyám a szocializmusban már deklasszált elemnek számított, gyerekkoromban mindössze annyit érzékeltem, hogy a szokásos nagyszülői feladatokat illetően olyannyira Bánréve felé billent a mérleg nyelve, hogy személyes tapasztalataim alapján Nagymamust nemigen voltam képes a nagymamámnak érezni, inkább csak egy végtelenül kedves öreg néninek, aki hasonló korú elmagányosodott

rokonokkal vette körül magát Zugligetben, a Szarvas Gábor úti, egykor szebb napokat látott villában, és akit a férje is csaknem két évtizeddel a születésem előtt elhagyott.

Amíg a szokásos tejszínhabos pudingra vártam a szobájában, a könyvespolcon egy sornyi, a többtől jócskán elütő, azonos méretű és küllemű kötettel találtam magam szemben, amelyeket ugyan látnom kellett már korábban is, de úgy látszik, ekkor jött el az ideje, hogy alaposabban szemügyre vegyem őket. A gerincükre piros – némely esetben fekete – címkét ragasztottak aranykerettel, amelyen a szerző és a cím szintén arany betűkkel volt olvasható. Ahogy közelebb léptem, s taláломra kiemeltem az elsőt, szó szerint földbe gyökerezett a lábam. Asztalos István: *Elmondja János*. Idegességemben csak forgattam össze-vissza, mintha először lett volna könyv a kezemben. Aztán felütöttem az éppen negyven esztendővel korábban napvilágot látott regényt, ám mikor próbáltam belelapozni, a fedele olyan erővel csattant össze, hogy szinte kilökte a kezemet a lapok közül, nyilvánvalóvá téve, hogy ebből bizony még nem olvastak egyetlen sort sem. „Ez a könyv dr. Kacsóh Bálintné, az Erdélyi Szépművés Céh tagja számára készült” – hüledeztem a Nagymamus asszonynevére szóló patinás ex librisen, s a kötet végén a tagtársak, a pártoló tagok névsorán, valamint a belepecsételt sorszámon, ám ő már képtelen volt a kíváncsiságomat nemhogy részletekbe menően, de nagy vonalakban sem kielégíteni, mert ahogy elmondta, minden ilyesmit a családban csak Papaként emlegetett egykori férje felügyelt. Egyedül Tamási Áronra emlékezett határozottan, mint aki gyakorta megfordult e falak között, s akinek barátságát a Papa rendkívül nagy becsben tartotta. Aztán ahogy megérezte bennem az őszinte lelkesedést, valahogy az is kiderült, hogy innen szinte minden alkalommal tettek egy kiadós sétát a végcélig, a Kút völgyi úti Pacsirta étteremig, mert tavasztól őszig annak tágas udvarán volt fenntartott asztaluk. Közel nyolcvan darab könyvet számoltam össze a sorozatból, de akadt közülük néhány, a háború alatt halálos sebeket kapott példány is, amelyekkel már egy aranykoszorús könyvkötő mester se tudott volna boldogulni. Egyetlen kakukktojás volt köztük, Juhász Gyula 1925-ös verseskönyve, a *Fiatalok, még itt vagytok!*, amelynek ex librisében nem Nagymamus, hanem a férje (nehezen írom le: a nagyapám) neve szerepelt, s ami a változatosság kedvéért a Magyar Téka tagja számára készült, tussal belekarcolt sorszámmal, a végén szintén a tagok tekintélyes névsorával, Aba-Novák Vilmostól özv. gróf Klebelsberg Kunónén át egészen Zichy Jenő gróf menyéig, gróf Zichy Rafaelné Pallavicini Eduardináig.

A látogatás eredeti célja, hogy megtudjam, mi történt a Kacsóh-házaspárral 1940. szeptember 11-én Kolozsváron, ezek után nemhogy fel se merült, de ebben a formába soha többé eszembe se jutott.

*

Időbe telt, míg a könyvsorozattal kapcsolatos és azon messze túlmutató legfontosabb információkat összeszededgettem, mindemellett azt sem volt könnyű

feldolgozni, hogy egyetlen szavamba került, és a komoly értéket képviselő könyvek átkerültek a tulajdonomba. Nagymamusnak annyi elvárása volt csupán, hogy a kötelező tisztesség nevében kérdezzem meg a másik unokáját is, igényt tartana-e az őt megillető felére, de Miklós nemcsak azért mondott nemet, mert biológusnak készülvén a békafajok tanulmányozása kötötte le minden figyelmét, hanem mert pontosan tudta, számomra fontos igazán.

Természetesen nem az Erdélyi Szépmíves Céh volt ismeretlen, hiszen az olcsó, ámde vászonborításukban is karakteres könyvekből apám is összegyűjtött néhányat, ám arról mindeddig fogalmunk sem volt, hogy az 1925 és 44 között kiadott 166 mű nem minden darabja került kereskedelmi forgalomba, mert – legalábbis néhány azóta fellelhető adatbázis szerint – a könyvek száz előfizető számára luxuskiadásban, pergamen gerinccel készültek. A száz példány minden bizonnyal a kiadó indulásakor elhamarkodottan megállapított mennyiséget jelenti csak, mert például Reményik Sándor 1942-es, hátrahagyott verseit tartalmazó kötetében, az *Egészenben* szereplő támogatói listán báró Kemény János éppen a 101., az utolsó, Zarfl Mária pedig már a 203. A szerzők névsora magától értetődően elkápráztatott. A már említetteken kívül Bánffy Miklós, Bartalis János, Dsida Jenő, Hunyadi Sándor, Jékely Zoltán, Karácsony Benő, Kemény János, Kuncz Aladár, Makkai Sándor, Molter Károly, Nyirő József, Olosz Lajos, Szántó György, Szemlér Ferenc, Szentimrei Jenő, Tamási Áron, Tompa László, Wass Albert és a többiek olyan áthatolhatatlannak tűnő falat emeltek körém, hogy mámoros izgalomban mi egyebet tehettem volna: nekiestem, mint tót az aludttejnek.

Dr. Kacsóh Bálintot, a Papát illetően se volt könnyebb dolgom. A családi körökben való faggatózás eleve nem vezethetett eredményre, mert ami a távozása után – „alig múlt negyven, mikor azt állította, lehúzza őt a család, és vette a kalapját” – emlékezetének anekdotikus történeteiben fennmaradt róla, azok mindegyike egyetlen rendeltetés szerint szelektálódott: a hozzátartozók mentális önvédelmének részeként alkalmassá kellett válniuk arra, hogy a személyét végleg elidegenítsék, és ezt az állapotot képesek legyenek hosszú távon fenntartani. Arról az alapvetésről – mint további kívánatos következményről – nem is beszélve, hogy aki lépésével három kiskorú gyermeke jövőjéből pusztán a saját kényelme miatt vonja ki magát, számolhat vele, hogy a hátrahagyottak köreiből minden korábbi erényét automatikusan elveszíti. A terápia teljes sikerét igazolja, hogy a Papa kivételes intellektusára, a legszélesebb szakmai körökben is megsüvegelt talentumára utaló megjegyzéseket anyámtól és Zsuzsa néneimtől soha, egyedül apám szájából hallottam. (Balázs nagybátyám ugyan tartott vele valamilyen kapcsolatot a későbbiekben is, de ő még apró gyerek volt, amikor elment, így tapasztalatai merőben más természetűek.) Hogy kíváncsi volt-e valaha is igazán a két unokájára, nem tudni, illetve egyszer, 1971 őszén talán tényleg az lehetett, mert üzent, szeretné látni Miklóst és engem, de apámnak ez édeskevésnek bizonyult ahhoz, hogy áldását adja a találkozóra – súgta meg nagy álmélgódásomra hat esztendővel később, amikor az apósa, a két

évvel korábban eltávozott Szabolcska Mártának, „Költőcske” Mihály lányának utolsó élettársaként bevégezte földi pályáját. Ennyit tudtam húszéves koromig az egykori Méltóságos Úrról, dr. Kacsóh Bálintról, az általam sosem látott anyai nagyapámról. Ekkor még képtelen voltam megfogalmazni, mi bajom a dologgal, de ha a személye szóba került, egyre kényelmetlenebbül éreztem magam, mert valami nagyon hiányzott nekem ebből a túlságosan is szögletes történetből. Nagymamus csaknem egy negyedszázaddal később, 2001 nyarán követte őt, ekkor derült ki, hogy a kézitáskájában, amiben a legszükségesebb személyes tárgyait, iratait tartotta, ott volt mellettük a Papa fényképe is. Végeredményben ez a – most mondhatnám, hogy titkon remélt, de úgyse hinné el nekem senki – momentum mozdított ki a meddő passzivitásból, és vett rá, hogy belevessem magam a kutakodásba, mert olyan nem létezik, hogy az emberből legalább egy fölmutatható névjegy ne maradjon hírmondónak. Így bukkantam rá a Tanulmányok Csongrád megye történetéből című sorozat XIX. kötetére, Habermann Gusztáv: *Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez* címet viselő gyűjteményére. Ebből idézek:

„Kacsóh Bálint (Munkács, 1899 – Budapest, 1977. szeptember 21.) Bálint postatisztviselő és neje, Varga Mária fia. Erdélyből származó, Bereg megyében megtelepedett családból való. Iskoláit Nagyszőlősen és Homonnán végezte. Amikor kitört az I. világháború, bevonult és végigharcolta a világháborút. Tüzérezáslósként került tartalékba. Tulajdonosa a bronz Katonai Érdeméremnek, a Signum Laudisnak, a II. osztályú Ezüst Vitézségi éremnek, a Károly Csapatkeresztnek és a háborús emlékéremnek. Leszerelése után a kolozsvári magyar kir. Ferenc József tudományegyetem állam- és jogtudományi karának lett a hallgatója, és itt, majd az egyetemnek elmenekülése után annak Szegedre helyezésekor, e helyen hallgatta tovább a jogot. Szigorlatait az 1923–24-es években többnyire kitüntetéssel tette le, és 1924-ben lesz államtudományi, majd 1929-ben jogtudományi doktor. Ez időben a Szeged-Belvárosi Kaszinó tagja. Ezt követően a kecskeméti egyetemes református jogakadémián lett a kereskedelmi, váltó és polgári törvénykezési jog rendkívüli tanára. Ezen állásából szólították el a Kereskedelmi és Közlekedési Minisztériumba, ahol előrehaladásával miniszteri osztálytanácsosi rangot ért el, majd kinevezték államtitkárrá. Az Országos Gyakorló Közigazgatási Vizsgabizottság tagja. Az Országos Közegészségügyi Tanácsban, a borvizsgáló szakértő bizottságban a minisztériumnak képviselője. Az ipartestületi jegyzői tanfolyam és vizsgabizottság társelnöke. 1938-ban helyettes kormánybiztos. 1939–40-től 43-ig az Árellenőrző országos kormánybiztos. Mint államtitkárt, 1941-ben megtámadják a parlamentben. Kereskedelmi jogi szakíró. 1942-ben államtitkárként megy nyugdíjba. Házasságot köt Törökszentmiklóson 1931. szeptember 15-én Szarka Margittal, kitől Klára, Zsuzsa és Balázs gyermekei származtak.”

Hogy a végén kezdjem, érdekes, eddig eszembe se jutott, miként kerülhetett a „Szépmíves” Kádár Imre 1925-ben kiadott *Bújdosó énekébe* dr. Kacsóh Bálintné makulátlan ex librise, ha akkor még csak 15 éves volt, és Szarka Margitnak

hívták? Az ilyen furfangos, ámde jó szándékú kozmetikázáson persze könnyebben átlendül az ember, ha a szócikk első sorai olyasmiről árulkodnak, amitől a szája is tátva marad. Sose gondoltam volna, hogy Kacsóh Bálint és a nála két esztendővel idősebb Székely Homérosz élete – amelyekből ki ne hagyjuk az I. világháborús vonatkozásokat – egy ideig szinte párhuzamosan fut, majd a kolozsvári egyetemen össze is ér. Ami azt jelenti, nem zárható ki, hogy már ott megismerték egymást, de ha nem, ha csak később, netán az anyaországban találkoztak először, a közös egyetemi múlt nyomatéka annál hatalmasabb, s a vélhető nézetazonosság, valamint az egymás iránti bizalom mértéke minden bizonnyal megfelel annak a kölcsönös ragaszkodásnak, amelyről Nagymamus szemérmesen beszámolt.

***

„Kacsóh Bálintnak, mindig tisztelő és igaz híve, Tamási Áron. 940. XII. 10.” Ezzel a nyolcvankét év előtti dedikációval indul a *Szüilőföldem* 1939-ben, a Révainál megjelent kötete, amit a kezemben tartok a MÁV 312. sz., MURA néven közlekedő IC járatán, amellyel Körmendre igyekszem, a *Hitel* irodalmi estjére, 2022. június 21-én reggel. Jó szívvel és nagy várakozással ütöm fel a könyvet, hiszen újraolvasása ezúttal bátran vállalható, mivel nincsenek átrendezhetetlen tárlói a hajdani gyermek- és ifjúkori olvasmányok féltve őrzött múzeumában. Azért van bennem némi szorongás, mert amíg el nem indulunk, úgy érzem, mintha minden apró-cseprő mellékkörülmény kizárólag az én figyelmemre vadászna. Színek, illatok, érzetek kavarnak bennem, az egykori híres utazás halványuló töredékei, amelyekre – már előre látom – a magam első székelyföldi útjának emlékei is óhatatlanul rátelepszene majd, hiszen én is egy segesvári pihenő után érkeztem meg a Székelyudvarhelyre kereken négy évtizede.

Még egy párhuzam! – ugrok ki a bőrömből csaknem mindjárt az első oldalnál, mert életemben először, én is szabadjeggyel vonatozom most, miként Tamási Áron, csak számomra nem a volt miniszterelnök ajánlotta föl az irodalom iránti tiszteletből, belátásomra bízva, elfogadom-e, vagy sem (ami a nagy székelynek is okoz némi fejtörést) – velem mindössze annyi történt, hogy márciusban betöltöttem a törvényben előírt nyugdíjkorhatárt. Ezen aztán akkorát mulatok, hogy a közfigyelemmel jócskán visszaélve, alig tudom fékezni magam. A 26. oldalra lapozva egy régi újságkivágás akad a kezembe, rajta két ceruzarajz: Veres Péter és Ortutay Gyula portréja. A műveket A. Tóth Sándor, a Pápai Református Gimnázium, közelebről Nagy Lászó és Csoóri Sándor művész-tanára készítette – elhíresült linómetszet-sorozata főalakjának éppen Ábel figuráját tette meg –, ami most kapóra jön, mert kimondottan jó érzéssel forgatom. Nyilván még apám nyírta körül és hagyta a lapok között, régi szokása szerint – rejtett üzenetként. Például az 1942–43-ban honvédelmi miniszter, a lófő székely vitéz Nagybaczoni Nagy Vilmos *Végzetes esztendő*k című könyvének belső borítójára ezt írta ceruzával egy általa beragasztott, klasszikusan elegáns vizitkártya

alá: „Gézukám! Ezt az eredeti névjegyet az író unokaöccsétől kaptam, aki-
vel kb. két éve találkoztam és ismerkedtem meg. Ausztráliában él, néha
hazajön. A Magyarok Világszövetségénél tevékenykedik. Bp. 1986. márc. 25.
Léka Géza”

De vissza Tamásihoz! Ugyanott, de már a 27. oldalon olvasom: „A vár feketén
tekint le az utcára, s mint régi időkből ittmaradt finom kisasszony, úgy csalja
a népet, hogy menjenek fel hozzá.” Kettőnk közül én vagyok a frissebb, én kap-
tatok föl a város minden szegletéből látszó segesvári óratoronyhoz, ő csak föl-
fölpillant, s közben a vár alatt jövő-menő helyiek közönyét emlegeti, mint akik-
ben már csak megunt férjek és feleségek képében él tovább, jobbnak látja hát,
ha inkább az állomás felé veszi az irányt.

Teremtő ég! Ugyanílyen éleslátó vakok voltunk mi, kései utódok is. Emlék-
szem rá, hogy a rendszerváltás-változás-változtatás hajnalán éppen a vár tövé-
től néhány méterre helyeztek el egy a természet minden viszontagságára fel-
készített kamerát, amely a kultúra híd szerepében tetszelegve, a Duna Tv nézői
számára innen, Segesvárról közvetítette a nagy semmit – 0–24-ben. Ha csak
tehettem, minden adást figyelemmel kísértem, alkalmasint (különösen éjszaka
és a hajnali órákban) kitartóan merengve a látványon, nem tudván betelni
a ránk szabadult demokrácia és a korszerű tömegtájékoztatás innovatív vívmá-
nyával, amelyben nem az a fontos, hogy nem történik semmi, hanem éppen
ellenkezőleg. Ha nem így lenne – a defenzív társadalmi beidegződés diadala-
ként –, többé nem lehetne letagadni...

Már a sokadik lecsípett papírdarabkát csúsztatom be alkalmi könyvjelzőnek
az *Új Tükör* 1984. április 22-ei számából (megtehetem, apám jó nagy ráhagyással
dolgozott), mert képtelen vagyok csak úgy átlépni a pazar képeken és egyéb
nyelvi finomságokon, a borzongató életismereten, észjáráson. Nekem ugyan
még hátra van néhány kilométer Udvarhelyig, mert Kallós Zoltán még csak
most nyitja rám a kupé ajtaját elmaradhatatlan apródjaival és az üveg pálinká-
val, ám Tamási Áron már megérkezett – nem is bízott semmit a véletlenre. „Így
érek a korcsma ajtajához, ahol már kívülről kedvez nekem a szerencse, mert
semmiféle cégtáblát nem látok. Csupán a szeszgyár óriási kéménye mutatja,
hogy nem járhatok rossz helyt. [...] Hanem egyébként nem egészen néptelen ez
a lelki gyógyhely. Hátral a sarokban, padvégeken és zsákokon, megviselt falusi
nők kuporognak. Glória helyett félhomály övezi fejüket, s különböző és egyetmás
ruhájukban egészen olyanok, mint a vegyes majorság, amely csendesen elül, ha
megjött az alkonyat. Előttük az asztal mellett két szénégető ember ül és barát-
ságtalanul nézi az asztalt, amelyen nincsen semmi.”

Hatalmas szerencsém van, hogy én is egy kimondottan lelki gyógyhelyre
igyekszem, csak én egy jókora hodályba, a városi sportcsarnokba, ahol
érkeztemkor a kétnapos erdélyi táncbáztalálkozó mindenünnen összesereglett
adatközlői, túlnyomó részt megviselt falusi asszonyok kuporognak a sarkokban,
és padvégeken, akiknek fejét félhomály övezi glória helyett, és szakasztott olya-
nok, mint egy jókora majorság alkonyatkor. Két észak-mezőségi, buzai asszony

énekétől a vér is belém fagy, mindennél jobban tudatosítják, hogy valóban személyre szabott világba csöppentem.

*Kimegyek a zöld erdőbe,
Baltát fogok a kezembe.
Belevágom egy nagy fába,
Hadd szakadjon rám az ága.*

Amíg Tamási Áron is a városban tartózkodik, végig hallom ezt a hangot, és nemcsak hogy cseppet sem zavar az olvasásban, de az emberi méltóság barázdáltabb érzékelésében is kifejezetten a hasznomra van, ami indokolt is, mert nem kétséges, hogy amint hazafelé indulva megpillantja a rá várakozó szekeret az állomás mögött, még a jelenleginél is belátóbb érzékenységre és elmélyültebb figyelemre lesz szükségem. Arról sem feledkezhetem meg, amit ő is próbál magában tudatosítani, hogy „számolnom kell a formával is, amely olyan erősen fogja keretbe itt az életet, hogy aki tapasztalatlanul a szokás ellen cselekszik, az megütközést kelt, és idegenné válik”. Úgy gondolom, talán ezzel lesz a legkevesebb gondom, csak találnom kell egy olyan olvasói pozíciót, amelyből nem lehet folyton kikotyogni, ahol még magam előtt is észrevétlen maradhatok. Ugyanakkor él bennem némi szorongató hiányérzet is, hiszen a Székelyudvarhely és Farkaslaka közötti néhány kilométeres utat a valóságban ezidáig még nem volt módom megtenni.

Midőn az ugyancsak Áron nevű kocsissal a bakon megindul a szekér a három testvérrel Farkaslaka felé, behúzódok a csigaházamba, és csak az utolsó soroknál kezdek el menthetetlenül mocorogni. Amikor pedig megpillantom, hogy Tamási Áron bokornyai virággal az ölében lépdél az apja sírja felé, már alig férek a bőrömben, mert mintha egy kamaszfiút látnék leselkedni a lombok résein, akinek szíve most készül meghasadni.